

Иван Недев

**БЕЗСЪЮЗНИ СЛОЖНИ ИЗРЕЧЕНИЯ С
ДОКАЗАТЕЛСТВЕНИ СМИСЛОВИ ОТНОШЕНИЯ**

В съвременния български книжовен език съществуват безсъюзни сложни изречения, чийто първи компонент назовава събитие¹, което се тълкува, коментира, разяснява от втория компонент, т. е. вторият компонент доказва твърдението, изразено чрез първия (поради което такива безсъюзни сложни изречения назоваваме с термина „безсъюзни сложни изречения с доказателствени смислови отношения“). Тези безсъюзни сложни изречения се изграждат от два компонента, първият от които обикновено се състои от една предикативна единица, а вторият — както от една, така и от две или повече от две предикативни единици. Става дума за безсъюзни сложни изречения като следните: „Скривалището беше цяла оръжейница. *Тая оръжейница бе в същото време нещо като гардероб: ||² в единия ъгъл висяха накачени чанти, цървули, навуца, чудновати френски дрехи, обточени и нашарени с гайтани, и други неща, странни и подозрителни*“ (Ив. Вазов). „*Напоследък времето се поправи: || денем грееше слънце, снегът ослепително блещеше, въздухът беше неподвижен и топъл. Но щом мръкнеше, изведнъж пак ставаше много студено...*“ (Й. Йовков).

В тази статия ще направим опит да разкрием някои структурно-семантични особености на споменатите безсъюзни сложни изречения, като приоритет в работата ни ще има издирването на средствата, чрез които се реализира връзката между двата компонента. Отговорът на въпроса дали въобще съществуват такива средства, е само един: да. В противен случай не бихме срещали в свързаната реч и самите безсъюзни сложни изречения.

Безсъюзните сложни изречения с доказателствени смислови отношения нямат аналози сред съюзните сложни изречения — не е възможно да се „възстанови“ съюз (респ. съюзна дума) на мястото на безсъюзната връзка. Смесловите отношения между компонентите им могат да се вербализират само по описателен път: чрез предикативната единица „доказателство за това е фактът, че...“ (или чрез предикативната единица „за

това може да се съди от факта, че...“), срв. напр.: „А Божура като че пощуряваше: // очите ѝ светеха, снагата ѝ не чувствуваше тежестта на дрехите — жизнерадостна като овошките, пияна от слънцето като пчелите, които бръмчат около цвета на ябълките“ (Й. Йовков) и „А Божура като че пощуряваше, *доказателство за това е фактът, че (за това може да се съди от факта, че)* очите ѝ светеха, снагата ѝ не чувствуваше тежестта на дрехите — жизнерадостна като овошките, пияна от слънцето като пчелите, които бръмчат около цвета на ябълките“.

За двата компонента на безсъюзните сложни изречения с доказателствени смислови отношения е характерна структурна и семантична завършеност, поради което могат да функционират в свързаната реч като самостоятелни комуникативни единици на текстово равнище, срв. напр.: „Не му му помага някой дявол: ту го видиш даскал, ту — поп, ту — селянин, ту — османлия; *из един пътменява вида си: // от момче става старец; сега къосе и черноок, след малко — балабуюклия*“ (Ив. Вазов) и „... из един пътменява вида си. От момче става старец; сега къосе и черноок, след малко балабуюклия“³. Но ако вторият компонент се отстрани от безсъюзното сложно изречение, първият компонент — макар да е завършена комуникативна единица както в структурно, така и в семантично отношение — се схваща като дефектен по отношение на информацията, на която е носител. Той поражда у адресата на изказването въпрос, който изисква да се разкрият основанията, обосноваващи изразеното твърдение. Този въпрос може да бъде формулиран приблизително така: „Кои са доказателствата за това?“ (или „От какво съдиш за това?“). Ако първият компонент на безсъюзно сложно изречение се представи като начална реплика на диалогическо единство, втората реплика ще бъде въпросът „Кои са доказателствата за това?“. Отговор „дава“ вторият компонент, който изпълнява ролята на трета реплика, срв. напр.: „Килифарев често навестяваше своя чифлик... *Той беше превърнал стражарите в ратаи — // всеки ден по няколко стражари работеха в стопанството му*“ (М. Марчевски) и

„ — Той беше превърнал стражарите в ратаи.

— *Кои са доказателствата за това?*

— Всеки ден по няколко стражари работеха в стопанството му“. Появата на посочения въпрос в диалогическото единство се стимулира от една специфична семантична черта на първия компонент, която тук определяме като относителна смислова непълнота. Относителната смислова непълнота на първия компонент не се дължи на граматическа елипса, нито пък на наличие на елемент, „празен“ откъм лексикално значение, както е например в следните случаи: „Изречените слова ми се забиват в гърлото като рибя кост и ме давят. *Неизречените — ме раняват още по-непоносимо*“ (Бл. Димитрова); „На тревата лежаха два трупа. *Натам се носе-*

ше неприятният мирис на барутен дим“ (К. Кюлюмов). Ако се изолират от езиковото си обкръжение, подчертаните предикативни единици са носители на смислова непълнота, която не им позволява да функционират в свързаната реч като пълноценни единици на словесното общуване, срв.: „Неизречените — ме раняват още по-непоносимо“; „Натам се носеше неприятният мирис на барутен дим“. Относителната смислова непълнота на първия компонент при безсъюзните сложни изречения с доказателствени смислови отношения не е толкова силна (че да „изкарва“ предикативните единици от системата на пълноценните средства на словесното общуване). Взет отделно от втория компонент, първият компонент не е непълноценно средство на словесното общуване; той може да се реализира като нормална комуникативна единица, при положение че получи интонация на завършеко съобщение (срв. напр.: „Капитанът изглеждаше много зает: // гледаше картата, обясняваше нещо на офицерите, даваше разпореждания на фелдфебеля“ (Й. Йовков) и „Капитанът изглеждаше много зает...“). Следователно употребата на езиковото обкръжение при предикативните единици със смислова непълнота, която се дължи на граматическа елипса или на наличието на елемент, „празен“ откъм лексикално значение, може да се смята за реализирана задължителност, а употребата на вторите компоненти при разглежданите безсъюзни сложни изречения — за реализирана възможност, т. е. употребата на вторите компоненти не е задължителна, но е осъществима.

Относителната смислова непълнота на първия компонент при безсъюзните сложни изречения с доказателствени смислови отношения е резултат от въздействието на други фактори. Тези фактори са свързани със средствата на „скритата граматика“, които са сигнали, имплицитно съдържани се в семантиката на думите⁴. Освен да бъдат названия на предмети, признаци и явления, думите имат още едно предназначение — да участвуват в организацията на синтактичните единици (в това число и на безсъюзните сложни изречения). По този повод Н. В. Кирпичникова основателно отбелязва, че средствата на „скритата граматика“ са присъщи на цялата граматическа система, но в такава подсистема, каквато са безсъюзните сложни изречения (където липсват съюзи и съюзни думи), те са единственото средство за структурирането им и единственият начин за представяне на тяхната семантика⁵.

По-нататък ще спрем вниманието си върху факторите, които създават относителната смислова непълнота на първия компонент при безсъюзните сложни изречения с доказателствени смислови отношения (без да имаме претенции за изчерпателност).

1. Наличие на лексема, носителка на семантичния момент „оценка“. Всяка оценка съдържа определена доза субективност, тъй като се прави от гледище на едно лице (от гледище на говорещия или на пишещия).

Съвсем естествено е от гледище на друго лице (от гледище на адресата на изказването) изразеният признак да има други измерения. Това, което за един е добро, за друг може да не е толкова добро или пък да е лошо. Оценката „необикновено як и силен“, която се приписва на човек, за възрастен носител на езика има едно значение, а за дете, носител на същия език, има съвсем друго значение. За да избегне разминаването между означеното и неговата интерпретация, говорещият (респ. пишещият) предпочита да направи сам пояснения. Така се получава вторият компонент на безсъюзното сложно изречение „Но той (Агата — И. Н.) беше *необикновено як и силен*: // *веднъж на кладенеца, като се разсърди, сграбчи едно даначе през краката, издигна го, като да беше агне, и го преметна от татък олука*“ (Й. Йовков). Вторият компонент на безсъюзното сложно изречение осигурява не само адекватно осмисляне на оценката, но представя и нейно доказателство. Други примери: „В тила пораженията на войната бяха също така *болезнени и тежки*; // *тиловият враг, макар да носеше българско име, беше свиреп, алчен, безпощаден; болести и мизерия се ширеха из цялата страна и женеха своите жертви сред слабите, беззащитните жени и деца...*“ (Ив. Винаров); „*Всичко беше с тънка сметка у братя Боболеви: // в дюкянчето си продаваха все дреболии, но много нужни на селските люде — игли, копчета, мъниста и всякакви украси за селското облекло, огледалца, ножчета, бои, а после започнаха да се появяват по рафтовете и няколко топа памучни прещи или басма*“ (Д. Талев).

2. Наличие на отрицателната частица „не“ (евентуално и на „нито“, респ. „ни“) или на форма на глагола „нямам“ (с лексикално значение ‘не притежавам’) или на безличния му вариант „няма“ (с лексикално значение ‘не съществува’). Известно е, че посочените езикови елементи (частицата „не“, „нито“ („ни“) и формите на глагола „нямам“, респ. „няма“) превръщат утвърдителните изречения в отрицателни. А отрицателните изречения предполагат употребата на синтактични единици, носителки на положителен смисъл. При частичноотрицателните изречения синтактичните единици, носителки на положителен смисъл, най-често са участъци от предикативни единици, а при общоотрицателните изречения те са цели предикативни единици, срв. напр.: „Тук вече има работа *не бичът на сатирата, а лупата на психолога*“ (Ив. Вазов) и „Това лице *не поразяваше с красота, но те караше да го гледаш*“ (Ив. Вазов). Положителният смисъл може да не е вербализиран, но той остава „в областта на фоновите знания“⁶, напр.: „Аз не искам да поверя това оръжие на хора като Янков. *Не те ще имат думата*. Те и тогава ще държат само речи...“ (Ем. Станев). Когато положителният смисъл се вербализира чрез предикативни единици, могат да се получат както съюзни, така и безсъюзни сложни изречения, напр.: съюзно сложно изречение: „Димо сякаш не вър-

ви, *а оре снега*“ (Бл. Димитрова); безсъюзно сложно изречение: „И сега не мирясват: // *мътят водата ни, шушнат, ринат под краката ни*“ (А. Гуляшки).

Вече стана дума, че положителният смисъл може да остане неверба-лизиран. В такива случаи отрицателното изречение създава очакване у събеседника (респ. у читателя), че изказването ще бъде продължено (за да се съобщи положителният смисъл). По този начин отрицателното изречение става носител на относителна смислова непълнота, напр.: „Той не обръща внимание на никого...“ (Й. Йовков). Информационният „глад“, предизвикан от отрицателното изречение, може да се неутрализира по различни начини: а) като се употребят след него предикативни единици, които се противопоставят на отрицателния му смисъл с помощта на съюз или без помощта на съюз (така се получават съюзни или безсъюзни сложни изречения с противопоставителни смислови отношения), напр.: съюзно сложно изречение: „Не песен слушаш, *а зловещо ехтят отчаяни въздишки*...“ (П. Яворов); безсъюзно сложно изречение: „Гласът на Пиралков не се променяше, // *промениха се очите му, побеляха косите му*...“ (А. Наковски); б) като се употребят след него предикативни единици, които обосновават отрицателния му смисъл с помощта на съюз или без помощта на съюз (така се получават съюзни или безсъюзни сложни изречения с причинни смислови отношения), напр.: съюзно сложно изречение: „Той не отговори веднага, *тъй като от завоя пред нас изскочи голям камион*“ (Б. Райнов); безсъюзно сложно изречение: „Костадин не можа да вземе матура — // *баща му умря в деветстотин и петнадесета година, нямаше кой да помага на Манол, пък и самият той не ламтеше за чиновническа служба*“ (Ем. Станев); в) като се употребят след него предикативни единици, които доказват (тълкуват, коментират) отрицателния му смисъл без помощта на съюз (така се получават безсъюзни сложни изречения с доказателствени смислови отношения), напр.: „Тук вече не се усеща ефирът на неговия рябинов стих: // *ритъмът е тежък от много препъвания в живота, думите са пълни с пелин и самопризнанието — горчиво и отровно — е изпито до дъно*“ (Й. Милев).

Става ясно, че изграждането на безсъюзно сложно изречение с доказателствени смислови отношения е една от възможностите да се неутрализира относителната смислова непълнота на отрицателното изречение. При това безсъюзно сложно изречение обаче смисловата връзка между компонентите се осъществява не пряко (не директно), а опосредствено (индиректно) — чрез имплицитно семантично звено. То (имплицитното семантично звено) може да се вербализира чрез предикативна единица, която задължително влиза в противопоставителни смислови отношения с отрицателното изречение и задължително съдържа в лексикално-граматическия си състав словосъчетанието „нещо друго“. Предикативните

единици, които съставят втория компонент на безсъюзното сложно изречение, се употребяват, за да „уплътнят“ семантично словосъчетанието „нещо друго“, срв. напр.: „Но сега в грижите му за коня нямаше предишната нежност, нямаше предишното кротко и внимателно отнасяне; // *гледаше го наистина добре, но някак сурово и строго, кипваше често и често пъти за нищо го удряше с юмруци или го риташе в корема*“ (Й. Йовков) и „Но сега в грижите му за коня нямаше предишната нежност, нямаше предишното кротко и внимателно отнасяне, *а имаше нещо друго*: гледаше го наистина добре, но някак сурово и строго, кипваше често и често пъти за нищо го удряше с юмруци или го риташе в корема“.

При неутрализиране на смисловата непълнота на отрицателните изречения може да се получи разминаване между очакваната роля на предикативните единици, изграждащи втория компонент на безсъюзното сложно изречение, и тяхната реална функция. Когато отрицателното изречение съдържа съставно глаголно сказуемо, чиято помощна съставка е изразена чрез форма на модален глагол (личен — като „мога“, „успявам — успея“, „смея“ и др., или безличен — като „може“, „трябва“, „бива“ и др.), неутрализирането на относителната му смислова непълнота нормално се осъществява чрез предикативни единици, които обосновават означеното с него събитие (полученото сложно изречение е носител на причинни смислови отношения), напр.: „Ако батачени имаха всичките средства, *то пак нищо не можеха да направят: борбата беше неравна*; тия бяха обречени вече на клане“ (З. Стоянов) (срв. „... то пак нищо не можеха да направят, *защото борбата беше неравна...*“). Понякога обаче вместо да обосновават, предикативните единици, които изграждат втория компонент, доказват (коментират, тълкуват) събитието, назовано от първия компонент. Така се получава безсъюзно сложно изречение с доказателствени смислови отношения, напр.: „Мнозина от останалите по окопите въстаници дълго не можеха да се успокоят: // *едни разговаряха високо, махаха ръце, въртяха глави, други все оправяха мястото си в окопите, размахваха оръжието си, слагаха без нужда камъни по насипа*“ (Д. Талев). Явлението може да се обясни с обстоятелството, че в такива случаи е налице несъвпадение между информационната необходимост на адресата на изказването и комуникативното намерение на говорещия (респ. на пишещия). В приведеното безсъюзно сложно изречение отрицателният смисъл на първия компонент предполага вторият компонент да бъде отговор на въпроса „Защо мнозина от останалите по окопите въстаници дълго не можеха да се успокоят?“, но той „не отговаря“ на този въпрос, а „разяснява“ какво правят мнозина от останалите по окопите въстаници, след като не могат да се успокоят.

3. Наличие на семантичен момент ‘отклонение от нормата’⁷, (‘несъвпадение с очакваното’, ‘отстъпление от традиционното’, ‘нарушаване на

мярката'). Терминът „отклонение от нормата“ е обобщено название на семантични наслоения върху съдържанието на първия компонент, които провокират вниманието на адресата на изказването, предизвикват у него очакване да чуе (респ. да прочете) някакви доказателства, които ще го убедят, че събитието, за което става дума, съществува (съществувало е или ще съществува). По този начин първият компонент на безсъюзното сложно изречение „мълчаливо обещава“, че изказването ще продължи, че ще бъдат казани (респ. написани) допълнителни сведения, докато се стигне прагът на относително информационно насищане — не от гледище на автора на изказването, а от предполагаемото гледище на събеседника (или на читателя). Така първият компонент на безсъюзното сложно изречение притегля към себе си втория компонент, в резултат на което се получава актуализиране на доказателствените смислови отношения между тях. Именно актуализирането на доказателствените смислови отношения мотивира обединяването на двата компонента в безсъюзно сложно изречение, а не обособяването им в самостоятелни комуникативни единици на текстово равнище.

Семантичните наслоения върху съдържанието на първия компонент, които носят обобщеното название „отклонение от нормата“, се създават от елементи на първия компонент, които са носители на различни значения: 'промяна', 'привидност или предположение', 'необичайност', 'неизвестност', 'по-голямо (респ. по-малко) от нормалното', 'различно от останалите', 'ново отношение към някого (респ. към нещо)' и пр., напр.:

а) семантичен момент 'отклонение от нормата' — резултат от присъствието на елементи, означаващи 'промяна': „Нютон не се отказва от теорията си, а само малко я *видоизменя*, // приспособява я към всички новооткрити светлинни явления“ (В. Харалампиев); „Той отвори широко вратата и в хола влезе... Симеон. Килифарев изведнъж *се промени*: // угодническата усмивка изчезна от лицето му, веждите му отново се навъсиха, самият той се стъписа изненадан“ (М. Марчевски);

б) семантичен момент 'отклонение от нормата' — резултат от присъствието на елементи, означаващи 'привидност или предположение': „Стоил отдавна е готов. От тая сутрин той *като че* не може да се застопи на едно място: // обикаля около земянката, влиза и излиза оттам, подканя Никола и Димитра да бързат, после бавно и замислено се разхожда, излиза наблизко въвн от лагера, спира се и продължава да гледа полето“ (Й. Йовков); „Ако спечеля — тя ще спре шейната си посред снежната степ и ще ме покани да заема мястото си до нея, и ние ще полетим заедно в бялата вихрушка. Ако загубя — тя ще постъпи *навярно* като прабаба си: // няма да остави чашата си недопита“ (А. Гуляшки);

в) семантичен момент 'отклонение от нормата' — резултат от присъствието на елементи, означаващи 'необичайност': „Появяването и сто-

енето на русите в България упражниха върху него неоспоримо влияние. Сближението му с русите *подтикна духа му напред в областта на езиковедението*: // научи се на руски език. Да!“ (Ив. Вазов);

г) семантичен момент ‘отклонение от нормата’ — резултат от присъствието на елементи, означаващи ‘неизвестност’ (означеното с тези елементи може да е известно на даден микросоциум, но да не е известно на всички носители на съвременния български книжовен език): „Прихвана Лазар като дете ведно със завивката и внимателно го извъртя. Сега вече войникът *лежеше както всички останали*: // главата на единия се намира до краката на другия, по неизменния ред, установен в полка сякаш от памтивека“ (Р. Игнатов);

д) семантичен момент ‘отклонение от нормата’ — резултат от присъствието на елементи, означаващи ‘по-голямо (респ. по-малко) от нормалното’: „Дългите декемврийски нощи едва й стигаха да се нахрани. Чернишка *обикаляше грамадно пространство*: // стигаше горе до нивите, минаваше край махалките и претърсваше долчетата, в чиито трънливи брегове ношуваха косове“ (Ем. Станев);

е) семантичен момент ‘отклонение от нормата’ — резултат от присъствието на елементи, означаващи ‘различно от останалите’: „Те (ангелите — И. Н.) са слуги и нищо повече. Ние, дяволите, *сме друга работа*, // ние сме волни — там е нашата сила“ (Елин Пелин);

ж) семантичен момент ‘отклонение от нормата’ — резултат от присъствието на елементи, означаващи ‘ново отношение към някого (респ. към нещо)’: „Глухонемият беше се преобразил... През тези дни на трескави приготовления около освещаването на новия параклис хората *го гледаха с по-други очи*, // не се подсмиваха зад гърба му, не се подиграваха“ (Г. Караславов).

4. Наличие на семантичен момент ‘обобщеност’. Първият компонент на безсъюзното сложно изречение представя означеното от него събитие твърде обобщено. А значението „обобщеност“ е частен случай на по-широкото значение „неопределеност“⁸. „Неопределеността — отбелязва И. Р. Галперин — може условно да се приеме за синоним на непълнота на съобщението“⁹. Следователно на първия компонент е присъща семантична недостатъчност, която изисква да бъде изразена допълнителна информация. Допълнителната информация се „осигурява“ от втория компонент на безсъюзното сложно изречение, напр.: „*Военното време се отразява тежко на учебните занятия*: // половината от университетските преподаватели са мобилизирани и не четат лекции (между тях е и проф. В. Н. Златарски); в аудиториите са предимно студентки“ (Д. Йовкова); „*Войната ги свърза и сближи още повече*: // отколе вече те пътуват наедно, лягат и стават наедно, бият се един до други“ (Й. Йовков); „*Времето в*

лагера тече бавно — // дните се нижат един след друг, прилични на недоносени близнаци“ (А. Дичева).

Обобщеното и неопределеното съдържание на първия компонент създава условия у автора на изказването да се породи впечатление, че нещо в изразената от него информация е недоизказано, че може би той не говори (респ. пише) достатъчно конкретно, за да бъде точно разбран, че няма сигурност дали мисълта му ще бъде възприета такава, каквато е в неговото съзнание. И за да избегне каквото и да е разминаване между „подадената“ информация и осмислената информация, авторът на изказването решава сам да разяснява, да коментира, да тълкува онова, за което се говори в първия компонент на безсъюзното сложно изречение, напр.: „Бяха там и всичките снощни нам познайници. Скоро обядът се почна шумно, // устните засърбах, устата загвачиха, гърлата загълтах“ (Ив. Вазов).

5. Наличие на противопоставителни смислови отношения между първия компонент на безсъюзното сложно изречение и предходно изречение. Относителна смислова непълнота на първия компонент на безсъюзното сложно изречение може да се създаде не само от лексикалния му „пълнеж“, но и от противопоставителните смислови отношения между него и предходно изречение. Външен израз на такива смислови отношения е противопоставителен съюз („но“, „а“, „ала“, „ама“, „ами“ и др.), употребен в началото на безсъюзното сложно изречение. В предходно изречение се изразява определена констатация, а първият компонент на безсъюзното сложно изречение назовава събитие, което ѝ се противопоставя. Това противопоставяне провокира у събеседника (респ. у читателя) очакване, че изказването ще продължи. Така първият компонент на безсъюзното сложно изречение привлича към себе си втория компонент, образувайки с него една синтактична единица, напр.: „Божура не обичаше никого и към нищо не можеше трайно да се привърже. Но у Ганаила тя виждаше всичко, което сама нямаше, а искаше да има: // харесваше бялата ѝ като мляко кожа, русите ѝ коси, чудеше се на тая чиста, благоуханна плът, спотаена в меките гънки на коприната“ (Й. Йовков).

Тъй като вторият компонент разкрива частни съждения, които доказват реалното съществуване на събитието, за което става дума в първия компонент, твърде често вторият компонент „излиза“ извън рамките на безсъюзното сложно изречение, като някои от изграждащите го предикативни единици функционират във вид на самостоятелни изречения. Докъде ще се разпростре вторият компонент, зависи от комуникативната цел на изказването, от субективната преценка на говорещия (респ. на пишещия) за това, колко събития трябва да се съобщят, за да се убеди адресатът на изказването в истинността на твърдението, изразено чрез първия компонент, напр.: „Измити, пригладени, ние се преоблякохме и преобра-

зихме: // *Мицо взе селски дрехи, които тъкмо подхождаха на русото МУ едро лице... Аз пък надянах едни стари дрехи на учителя, в които се препоръчвам на читателите си: шаячни панталони до колене, жилетка, наставена с червен пояс, най-после дочено палтенце, широко, но късо до кръста. Фесът, нов и с дълъг пискюл, също беше малък. Само обувката, някакви получепащи, бяха цели лодки и аз трябваше да ги допълня с хартия, за да не изпаднат от нозете ми*“ (П. Яворов).

В заключение ще отбележим, че отчитането на способността на лексиката да реализира смисловите връзки между компонентите на разглежданите безсъюзни сложни изречения води до формиране на един по-особен поглед върху природата на тези синтактични единици, а заедно с това и до значителна промяна в представата ни за възможностите на лингвистичния анализ.

БЕЛЕЖКИ

¹ С термина „събитие“ назоваваме отрязък от обективната действителност, факт или процес, отразен в човешкото съзнание и разкрит в темпоралните му граници чрез една предикативна единица (срв. Т. А. Колосова. Русские сложные предложения асимметричной структуры. Воронеж, 1980, с. 10).

² С две наклонени черти (//) отбелязваме границата между двата компонента на безсъюзните сложни изречения.

³ Ето един пример, в който компонентите са представени като самостоятелни комуникативни единици на текстово равнище: „Емилия бе убедена, че Петко я обича много силно и за нищо на света не би ѝ изменил. // За него тя бе най-хубавата, най-милата и най-вярната жена“ (Ст. Ц. Даскалов). Тези две самостоятелни изречения могат да се представят от автора на изказването и като безсъюзно сложно изречение (ако той желае да актуализира доказателствените смислови отношения между тях), срв. „Емилия бе убедена, че Петко я обича много силно и за нищо на света не би ѝ изменил: // за него тя бе най-хубавата, най-милата и най-вярната жена“.

⁴ Вж. С. Д. Кацнельсон. Типология языка и речевое мышление. Л., 1972, с. 78.

⁵ Вж. Н. В. Кирпичникова. К изучению семантики сложного предложения современного русского языка (на материале бессоюзных конструкций со значением мотивации). — Вестник Московского университета. Серия 9. Филология, 1981, 2, с. 35.

⁶ Пак там. Цит. съч., с. 38.

⁷ Терминът „отклонение от нормата“ е заимствуван от Н. В. Кирпичникова. Цит. съч., с. 36.

⁸ Вж. Н. С. Валгина. Синтаксис современного русского языка. М., 1973, с. 15 (под линия).

⁹ И. Р. Гальперин. Информативность единиц языка. М., 1974, с. 15.